

undtagelse), men afløsningerne påvirkede uden tvivl i flere henseender kapitalmarkedet, og bl. a. var det af betydning, at grundherrerne blev i stand til at overtage statsobligationer i forbindelse med de talrige statslån som følge af de politisk-militære begivenheder i året 1848-49.

F. SKRUBBELTRANG

HANS-JOACHIM SCHOEPS: *Neue Quellen zur Geschichte Preussens in 19. Jahrhundert*. Berlin, Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung, 1968. 487 s. 24,80 DM.

I sit forord beklager udgiveren, at »die Forschungen auf dem Gebiet der brandenburgisch-preussischen Geschichte, die früher in hoher Blüte standen, seit 1945 stark zurückgegangen sind«. Han peger selv på årsagen hertil. 85 % af det tidligere preussiske statsarkiv er nu i Merseburg, og østtyske historikere har af nærliggende årsager ikke følt sig fristede til at fortsætte den preussiske historikertradition. Dette forhold har fået Schoeps til at føle det som en »Ehrenpflicht« for historikeren, »die bisherige Quellenbasis nach seinen Kräften und Möglichkeiten zu verbreitern«, og indholdet af denne kildesamling er resultatet af hans studier i de i Vesttyskland tilbageblevne privatarkiver, først og fremmest i fyrst Wittgensteins, hvorfra bl. a. er hentet en række hidtil ikke offentliggjorte Metternich-breve fra 1830'erne, der belyser den østrigske statsmands syn på de samtidige revolutionære uroligheder i Tyskland.

Udvalget er gennemannoteret og de enkelte tekster er af forfatteren sat ind i en større sammenhæng. Uundgåeligt er hovedparten af teksterne »petite histoire«, men de genopliver på en ganske charmerende måde en række træk fra Biedermeyertidens Tyskland.

JOHNY LEISNER

FRANCIS G. HUTCHINS: *The Illusion of Permanence. British Imperialism in India*. Princeton, Princeton University Press, 1967. xv+217 s. \$ 6.50.

Denne undersøgelse af det engelske herredømme i Indien i det 19. årh. drejer sig om et vigtigt, men også vanskeligt problem. Den søger nemlig at klarlægge den engelske »holdning« over for Indien og de ændringer, der finder sted i denne holdning. Forfatterens tese er, at Indien i de første årtier af det 19. årh. blev betragtet som *tabula rasa* med alle muligheder for at få udviklet det rigtige og retfærdige samfund. Der var mulighed for i Indien at gennemføre de reformer, mange liberale ønskede realiseret i England, men ikke var i stand til.

Fra omkring midten af århundredet svandt denne reformindstilling bort, og Indien tiltrak sig i højere grad opmærksomhed hos de mennesker, der var modstandere af den voksende demokratisering i England. Og nu drejede det sig ikke om at gennemføre reformer i Indien, men om at fastholde den givne samfundsstruktur. At dette skulle kunne lade sig gøre permanent, var imidlertid en illusion.

Forfatteren har gennemgået et stort og meget spredt materiale (bl. a. rejsebeskrivelser, dagbøger, breve, avisartikler, parlamentsdebatter), men det er en

svaghed, at han ikke gør sig tanker om, hvor repræsentative de personer, han citerer, egentlig er. Heller ikke bliver »holdningerne« sat i relation til den engelske politik over for Indien. Det havde også været nærliggende at sammenstille holdningsanalysen med andre forklaringer på, at England betragtede sit herredømme i Indien som permanent. Økonomiske og strategiske overvejelser har her utvivlsomt spillet en rolle, der er så betydelig, at den burde være medtaget. Undersøgelsen arbejder derfor nok med en ganske interessant problemstilling, men den må siges at have en ganske foreløbig karakter.

NIELS AMSTRUP

D. C. M. PLATT: *Finance, Trade and Politics in British Foreign Policy 1815–1914*. London, Clarendon Press: Oxford University Press, 1968. xl + 454 s. 84 sh.

Imperialismen har i snart mange år været blandt de emner, som af mange grunde kan kaldes centrale i historieforskningen. Alene i denne bogs bibliografi er opregnet ca. 400 bøger og artikler, og listen omfatter tilmed kun de fremstillinger, som har fundet vej til bogens noter. På trods af den livlige forskning og debat er man endnu næppe nået til enighed om, hvorledes man skal definere begrebet »imperialisme«, og under alle omstændigheder er der lang vej igen, førend man når til enighed om begrebets indhold. Snart sagt hver ny fremstilling fører til nye diskussioner, til nye indlæg; der er ingen grund til at antage, at D. C. M. Platts undersøgelser over den engelske deltagelse i den spegede proces i denne henseende vil adskille sig fra mængden.

Når dette er sagt, må det samtidig konstateres, at »Finance, Trade and Politics in British Foreign Policy 1815–1916« i henseende til både emnevalg og behandling hæver sig over gennemsnittet. Som så mange andre har Platt ladet sig inspirere af de gængse teorier om imperialismen; det er imidlertid hans fortjeneste, at han ikke lader sig nøje med at vandre ad stier, som allerede er betrådt, men bidrager til den fortsatte diskussion med nyt materiale og nye synsvinkler. Som mange af sine forgængere erkender han, at en væsentlig forudsætning for en politik af dimensioner som imperialismen må være den statslige aktivitet: uden statslig initiativ eller støtte ingen imperialismen. Men som noget nyt påtager han sig det trælsomme arbejde at undersøge, hvilke forudsætninger der fandtes hos de mennesker, som i det daglige var sat til at forvalte Englands udenrigspolitik.

Fremstillingens ene hovedpunkt er derfor et forsøg på at kortlægge det engelske udenrigsministeriums og de ansvarlige engelske politikeres muligheder for og eventuelle ønsker om at fremme en imperialistisk politik. Der søges et »departmental view« gennem en konfrontation mellem finans- og handelsverdenens ønsker og FO's reaktion herpå. Detaillerede undersøgelser fører frem til den konklusion, at »H. M. Government was guided not by pressure from the city, but by the standards of international law accepted at the time. Positive action depended, time and again, on the opinion of the Law Officers«. Embedsmændene var eller følte sig som aristokrater, der så ned på finansverdenen, og som